

dozza / Cirénei Simont”, felborítani az ok-okozatiságot: „lettél madár körül kerengő fészek”. Kedveli a metonimikus paradoxonokat: „Ithaka búvik a falovakba”, „Bárány pásztorol”, „Az idő a tér eszméletvesztése”.

Halmi zseniális sorait nem lehet elvitatni, s vannak gyöngyszemek („a mosoly az arc imája”, „A vers keresztire szegezett tekintet”), amelyek felütik a fejüket. Van benne mélység és tömörség, könnyedség, játékosság. Az ő *Személyországa*: „Végtelenre szűkített panoráma”. Költészete derűs, szelíd, szeretetteljesen körülöleli az embert,

miközben önmagunk és mások elfogadásához vezet.

A legtöbb szenvedéstörténetet felidéző szöveggel szemben nála a megváltásból otthonosság következik, és Isten szeretetének fénye sugárzik ránk már az első versciklusból: „Mennyi melegség jár a földön”, „kerülgeti a szép a szépet, / szomjas vizet a szomjazó száj”, „magához, mint a fény a múltat, / ölelje, aki halni fázik” (*Szomjas vizek*). Nála a vers nem tragikus tartalmak hordozója, hiszen: „társakkal teli a teremtés, / teli a világ teremtéssel” – tehát ünneplésre érdemes, akárcsak az ötvenedik életévét betöltő költő.

BENCE ERIKA

Barnás Ferenc: Most és halála óráján

Jelenkor, 2025

A négy őselemhez fűződő elvont és metaforikus jelentések: filozófiai, spirituális, de reális tartalmak és történetek is szervezik Barnás Ferenc *Most és halála óráján* című regényének négy fejezetét. A történet főhőse, Torjai Endre nyugalmazott pszichológus gondolkodik a létezés aspektusairól (életről, halálról, személyiségvonásokról, érzelmekről, érzésekről, magatartásokról), az ő tudatvilágába, életének eseményeibe s azoknak gondolati átéltségébe nyerünk betekintést az elbeszélő interpretációi révén, miközben az elbeszélés haladtával könnyen el is felejthetjük, hogy nem az elbeszéltek aktuális jelenében mozgunk, hanem a főhős múltjában és emlékeiben. Torjai a halálos ágyán fekszik; metaforikus és valóságos értelemben is „se földön, se égen”, köztes térben lebeg és látható: haldoklik, látálmái vannak, de a rágcsálóktól és más csúszómászóktól megvédendő az ágyát is magasra emelték. Ezzel kezdődik, és ehhez a képhez is tér vissza az elbeszélés a regény utolsó jelenetében.

A tér, ahova Torjai Endre története vezet, távoli, részben fiktív, pontosabban: közelebről meg nem határozott helyszín, egy (vagy több) óceániai sziget, illetve dél-ázsiai ország, ám sok olyan vonatkozó utalás esik rá, és történés zajlik előttünk, amelyekből kikövetkeztethető a reális világból származó minta. Hogy a helyek, az ábrázolt kultúra és világrengető történelmi események nagyrészt valóság-

gos elemekből építkeznek, illetve megtörténtek vagy megtörténhettek, leginkább az bizonyítja, hogy a regényben transzcendens mozzanatokkal is felruházott eseményről, az Air Atawausawa Gunungdából Berkauanaanba tartó repülőgépek katasztrófájáról kideríthető, az indonéziai Adam Air Flight 574-es járatának 2007. január 1-jei katasztrófájáról van szó, amelynek előzményei és eseményei pontosan megegyeznek a regényben leírtakkal.

Az utalásokból és az egyezésekből az is kikövetkeztethető, hogy Torjai Endre Magyarországról egy indonéz szigetre költözött pszichiáttere javaslatára, miután felhagyott telefonos segélynyújtó tevékenységével, és nyugdíjba vonult, de az idősebb korosztályhoz tartozó olvasó a kulturális és történelmi emlékezet nyomán is felismerheti a főhőst foglalkoztató véres háborús és politikai események kambodzsai helyszíneit és eseményeit, miközben a korszerű böngészőprogramok és a mesterséges intelligencia révén a fiatalabbak és a kevésbé tájékozottak is könnyedén rátalálnak ezekre a referenciákra. AI (MI) azt is felkutatja számunkra, hogy Celebesz (Sulawesi) szigetén él az a népcsoport, a toraják (vagy torjások), akiknek a kultúráját és temetkezési szokásait házvezetónője és ápolója révén Torjai Endre megismeri, otthonra és végső nyugalomra nyer közöttük. E kontextusban a családne-

ve is jelentéssel bővül, miként a történetben többször is előbukkanó fiktív toponímia, Gunungunda szóalakjában is ott van a „gunung” szó, ami indonézül ’hegyet’ jelent. Feltételezhetően a szövegben előforduló más, a magyar olvasó számára szinte kimondhatatlan személy- és helynevekhez is kapcsolhatunk (ha nem sajnáljuk az időt a kutatásra) valamilyen hozzávetőleges indonéz vagy maláj jelentést.

Magában a szövegben nem íródik le egyszer sem Sigmund Freud neve, sem egyetlen művének a címe, a *Rossz közérzet a kultúrában* elméleti alapvetésére és kulcsfogalmaira azonban nem nehéz ráismerni, főleg, hogy Torjai „rossz közérzettől” szenved és fordul pszichiáterhez, aki „nyílt tudatnak” nevezi kóros lelkiállapotát, és azt javasolja, hogy szülőföldjétől messzire utazva, tartsa magát távol az aktuálpolitikai és populista társadalmi jelenségektől, amelyek – a kórismének megfelelően – mélyebb átélésre fogékony lelki beállítottsága miatt a gyötrelmeit, depresszióját, rémálmait, vízióit és mint elhibázott menekülési kísérletet: az alkoholizmusát okozzák. A *Most és halála óráján* négy fejezete így lesz egy kóros pszichikai állapot folyamatainak, kórtörténetének a leírása, ahol a halál és a haldoklás a létezés keretként nyer értelmet. A szorongás feloldását sem a távozás, sem az utazás, sem a kivonulás nem képes Torjai életében biztosítani, noha sokszor gondolja úgy, hogy ha oda utazik, és megismeri a világ (a Nagyszárazföld és a Negyedik Világ országainak) válságövezeteit, a társadalmi katasztrófák emlékeit és következményeit, megszabadulhat traumatikus valóságérzékelésétől, depresszív világértésétől, rossz közérzetétől és félelmeitől: „Úgy gondolta, ha elutazik a kommunista berendezkedésű Siunungba, az majd felrázza...”, „...abban a reményben utazott Boetungából Siunungba, hogy megoldást talál a hetek óta tartó krízisére...”. Az eredmény azonban sokszor épp a várt hatás ellentéte; nemcsak olyan bosszantó körülmények jelennek meg újra az életben, mint (egy autista fiú folyamatos, artikulálatlan üvöltözése miatt) a zavaró, csendháborító, ezért a nyugalomát felőrlő szomszédság, de múltbéli rossz emlékei, fiatal-, gyermek-, sőt magzatkori traumái, rémálmai, víziói is: „Az ágyon fekve egyszerre rádőbbsent, hogy nemcsak a siunungiak maradnak az országukban, amelyet nem hagyhatnak el, hanem ő

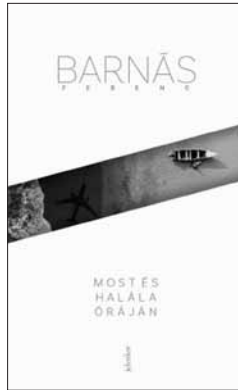
maga is a maga építette zsákutcájában. Ugyanolyan megrendült volt, mint évtizedekkel azelőtt...”

Torjai Endre egyik legnyomasztóbb életélménye a felelősség és a vállalás kérdése. Köze van-e a világon jelenlevő rosszhoz, és tennie kell-e ellene valamit? Fiatalkorában úgy érzi, „hogy őt mint kívülállót soha semmiféle külső hatalom nem érintette, a diktatúra sem,

amelyben felnőtt és élt, hisz nem állt be a sorba...”. Ám a távolban, idegen diktatúrák árnyékában rá kell döbennie, hogy „még hetvenévesen is magában cipeli a hazáját, vagyis nem a hazát, hanem azt, amivé a hazájában vált, hazáját gyávaságában hordja, a mai napig nem tudta kilökní és kiverni magából, lényé legbensőbb része”. Két, visszatérő múltbéli kép

teszi lehetetlenné számára a felejtést. Az egyik a bécsi pályaudvaron látott jelenet a menekülő fiúról és a búcsúzó, reménytelen édesanyjáról, a másik egy történet, amikor barátjával tanúi lesznek, hogy a rendőrök brutálisan ütelgelnek egy tüntetőt, ám – noha barátja felveti, hogy avatkozzanak be, azaz próbáljanak meg segíteni neki – gyáván eloldalog.

Torjaira – mint nemzedékének tagjaira általában – traumákat és hamis/téves mintákat örökítettek felmenői, ezért életmodellként és hivatásul is a hallgatást választotta. Nem lázad fel a regnáló igazságtalanság ellen, míg pszichológusként egy telefonos segélyszolgálatnál vállal állást, ahol nem kell közvetlen interakcióba lépnie velük, többnyire (névtelenségbe, láthatatlanságba burkolódzva) csak hallgatnia kell a segélykérők panaszait. Édesanyja vele viselősen rejtőzködött és rettegett a nyilasterror idején, ami – legalábbis a pszichoanalitikai megközelítések szerint – felnőtt korának lelki beállítottságát determinálta. A szüleitől kapott minta (várni kell és hallgatni, nem lázadni, mert „neki egyedül Istennek van elszámolnivalója”) sem működik a kommunista diktatúra félelmei közepette, amikor figyelik, kísérik és ellenőrzik minden lépését. Felerősítik szorongásait a hazája közelében zajló polgárháború borzalmi, aminek lehetséges következményeiről vizionálnak a segélyszolgálatnál segítséget kérők, aminek következtében újra és újra rémálmokat él át. Sok ezer kilométerre Magyarországtól azonban nem enyhületet nyer, nem segít, hogy megnézi és megismeri azokat a helyszíneket és történeteket, amelyeket fiatalkorában ignorálni

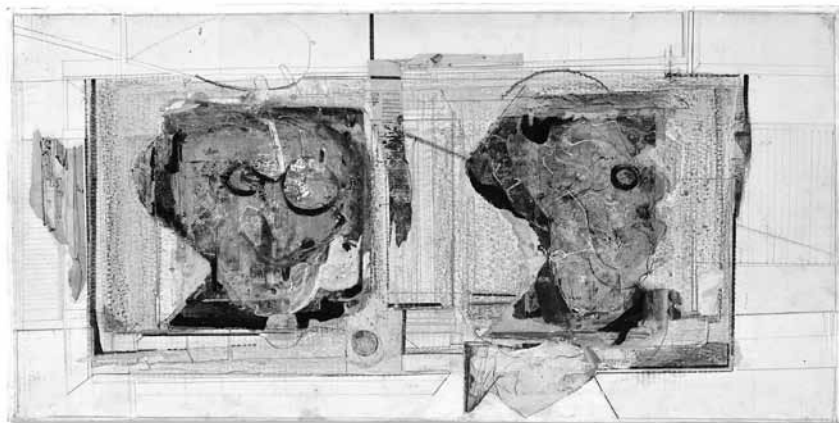
igyekezett: a siunungi emberek tekintetében otthoni rokonainak, ismerőseinek és telefonos klienseinek arcára, nézésére és lelki világuk kivetítődésére ismer: a kataton skizofrénia jeleire.

Nemcsak a meghurcoltatások és a mézszárlások áldozatai, illetve túlélői, maga Torjai is gyakran kerül módosított tudatállapotba, lebeg élet és halál között, vizionálja saját halálát, illetve nem tudja eldönteni, hogy él-e még, vagy immáron holt. A részegségtől, a fájdalomtól vagy a félelemtől gyakran kerül ájult vagy kábult állapotba, de legfélelmetesebb hatást egy visszatérő rémálom jelenti az életében. Ebben egy repülőgép-katasztrófa szemtanújaként (átélőjeként?) vagy áldozataként látja önmagát. Az ekképp létrejött tudatállapot többször, több helyzetben és kontextusban is megismétlődik, a négy őselem metafizikai és spirituális jelentésében is. A levegőben akkor, amikor az egyik repülőútja alkalmával elájul vagy elalszik a rettegéstől (illetve mert kiüti magát az alkohol és a különböző stimulálószeres segítségével), a földön pedig akkor, amikor az újsághírekből rájön, hogy lezuhant a repülő, amelyiken előző nap utazott, s amellyel nagy nehézségek árán, de végül mégis sikeresen landoltak a közeli repülőtéren.

A víz mint őselem látványképként és közvetlen tapasztalatként is érvényesül az életében, elsősorban a tenger egyszerre félelmetes és felemelő közelségét jelenti számára. Holland szomszédai, Vestergaardék fiának üvöltése, de az alkoholéség és a másnaposság elől is a tengerparta menekül, ahol, feloldódva a természet végtelenségében, megpróbálja lerázni magáról a lelkiismereti terheket, traumákat és félelmeket. Erre azonban csak jóval

később, egy véletlen baleset következtében, illetve egy távoli sziget lakói körében, élet- és halálképük megismerése (magáévá tétele) révén kerülhet sor. Egyszer túl messzire gyalogol be a viharos tengerbe, súlyos térd sérülést szenved, véletlen járókelők és egy buddhista gyógyító menti meg az életét, amit hosszú és fájdalmas gyógyulás, lábadozás követ. Ekkor ismeri és érti meg a test működését, a fájdalom természetét és szerepét: az élet és a halál lényegi összefüggését, amely viszonyban a szenvedés és a halál a létezés értelme. Ezt a felismerést „beszéli ki” a siunungi kommunisták (a vörös khmerek) által elkövetett vérengzések évfordulója alkalmából rendezett konferencián, s ezt a létfelfogást, ahol a halál nem a végességet jelenti, hanem az átmenetet, fogadja el a toraják körében, akik nem temetik el azonnal és végérvényesen a halottaikat, hanem együtt élnek velük. Az utolsó, róla festett elbeszélői kép ebben az átmenetiségben láttatja. Égen, vízen, földön és át a tűzkeresztségen.

Miként a főhős, az olvasó is gyakran zavarodik össze és kerül tévútra a narratívában: amiről azt gondolja, hogy a valóság, kiderül, hogy vízió, a jelenről, hogy múlt etc. A körköröség, az ismétlődő helyzetek és az olykor végtelenen részletező leírások néha fárasztónak, monotonnak tűnnek, ugyanakkor (például a járókerettel araszoló Torjai minden egyes lépésének leírása, a fájdalmak és a lázálmok folyamatos részletezése) erős hatást keltenek: az emberi, végtelen és végtelen küzdelembe avatnak bele. A toponímiák azonosítása, a helynevek megjegyzése és felismerése pedig majdnem lehetetlen olvasói vállalkozás – jobb „elengedni” ezt a célt, és az összhatásra, az összefüggésekre koncentrálni.

T. HORVÁTH ÉVA, Páros, 2018, vegyes technika, 50x100 cm